

DE MENS EN DE NATUUR

door

P. J. VAN NIEUWENHOVEN

Wie ooit het genoeg heeft gehad van een excursie op de Knardijk nabij Harderwijk, en daar iets te zien heeft gekregen van de flora en fauna van de pas drooggevalle polder Oostelijk Flevoland, zal diep onder de indruk zijn gekomen van de enorme hoeveelheden vogels, die daar tussen de jonge vegetatie's een schuilplaats hebben gevonden. In een gebied, dat voor enige jaren slechts door een tiental soorten zeevogels bewoond werd, bevinden zich thans, vooral in de trektijd, honderdduizenden vogels van velerlei soort. Door de groots uitgevoerde technische werken is hier een verrijking van de flora en fauna tot stand gebracht, waarvan men zich te voren geen voorstelling had kunnen maken. Uiteraard is deze aanwinst slechts van tijdelijke aard. Zo gauw de nieuwe polder geheel in cultuur is genomen, zijn de meeste van deze immigranten weer verdwenen.

Toch geeft dit voorbeeld van een door ingrijpen van de mens veroorzaakte verrijking van de natuur een bemoedigende aanwijzing aan natuurbeschermingsinstanties, dat zij zich niet uitsluitend behoeven te bepalen tot de strijd om het behoud van de bestaande toestand. Men kan ook met succes streven naar verbetering ervan!

De invloed, die de menselijke samenleving heeft uitgeoefend op de haar omringende natuur, was altijd weer opnieuw die van verarming en vervlakking. Toen het loofbos, dat onze streken oorspronkelijk heeft bedekt, gekapt werd, omdat het terrein in gebruik moest worden genomen voor landbouw of veeteelt, verdwenen daardoor de planten en dieren, die in het bos thuishoorden. Er kwamen soorten voor in de plaats van het open veld, minder zowel in aantal als in variatie. De agrarische gebieden vallen op grote schaal ten offer aan stadsuitbreidingen en fabrieksterreinen, en opnieuw betekent dit een verandering in de planten- en dierenwereld, waarin het aantal soorten terugloopt. En als wij oude of bouwvallige gebouwen slopen en ze vervangen door moderne woningen, dan gaan wederom de bestaansmogelijkheden voor flora en fauna achteruit, omdat de architect in de

nieuwbouw geen richeltjes of hoekjes aanbrengt, die dienst zouden kunnen doen als woon- of schuilplaatsen.

In de land- en tuinbouw zien wij hetzelfde gebeuren: economischer of meer hygienische bedrijfsmethoden, mechanisatie, ruilverkaveling, enz., al deze maatregelen hebben ieder voor zich tot gevolg, dat de levensgemeenschap, die aanwezig was, verarmt of geheel verdwijnt.

Deze wijzigingen in de natuurlijke verhoudingen kunnen wij op geen enkele manier tegenhouden. De mens gaat nu eenmaal voor alle andere schepselen. Iedere natuurbeschermers zal zich hier uiteindelijk bij neer moeten leggen. Slechts dan zullen onze maatregelen iets van de vrije natuur kunnen redden, wanneer die bestaan uit het veilig stellen van gebieden van voldoende grootte tegen de snel opdringende steden en fabrieken. Zulke als natuurreservaten beheerde gronden bezit onze provincie Limburg tegenwoordig gelukkig in behoorlijke mate, dank zij de eendrachtige samenwerking van het Staatsbosbeheer, de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, en de Stichting Het Limburgs Landschap. Over hun activiteiten wordt elders in dit nummer geschreven door Ir. van Schaïk.

Daarnaast zijn vele andere instanties en ook particulieren werkzaam, om de natuurhistorische schatten van ons gewest voor verdere achteruitgang te behoeden. Reeds in 1947 is de Natuurwacht Zuid-Oost-Limburg opgericht, waarvan de leden zich beijveren, in het drukke seizoen terreinen met een kwetsbare begroeiing te bewaken. Zij doen dit niet als politieagenten, maar als natuurliefhebbers, die klaar staan, de merkwaardigheden van het betrokken gebied aan belangstellenden te laten zien. Het is immers veelal door onachtzaamheid en onkunde, dat zoveel zeldzaamheden verloren gaan. Ook is in de Zuidoosthoek een actieve Vogelbeschermingswacht werkzaam, met overeenkomstige methoden, maar dan speciaal op het gebied van vogels. Als onderdeel van het Natuurhistorisch Genootschap bestaat een Comité voor Vogelbescherming, dat bereid is, adviezen te geven

Kaarsjes van de paardebloem, uit moderne weilanden verdwijnend tengevolge van intensieve onkruidbestrijding.
Fotoarchief De Wever.

inzake de bescherming van vogels, en dat o.m. samenwerkt met dierenbeschermingsinstanties in het Comité Wintervoeding te Maastricht. Tenslotte zijn er in verschillende gemeenten Jeugdnatuurwachten, die een groot deel van hun acties richten op het doen ontzien van planten en dieren en van natuurschoon in de omgeving van scholen, buurthuizen en andere jeugdcentra.

Ook in Limburg is een aantal voorbeelden te vinden van natuurverrijking als gevolg van directe of indirecte bemoeiingen van de mens:

1) Op de kale hellingen van de stortbergen van onze mijnen blijkt de Kleine Plevier zich thuis te voelen, evenals op de pas opgespoten terreinen, die voor woningbouw of voor vestiging van industrie bestemd zijn. Dit diertje bewoont normaal open kiezel-, zand- en modderterreinen langs rivieren en beken. Met het begroei raken van de stortten en de bebouwing

van het terrein verdwijnt het vogeltje weer.

2) Bij de aanleg van bossen op kale gronden — E.N.C.I.-bos te Maastricht, Steinerbos, vele stadsparken en plantsoenen — verschijnen tal van soorten, die in het bos thuishoren. Het hangt van het beheer van de nieuwe beplantingen af, of deze planten en dieren zich blijvend zullen vestigen. Door te veel hout te kappen en het dichte struikgewas op te ruimen — een streven, waardoor het moderne open plantsoen ontstaat — gaat de bewoonbaarheid van deze terreinen voor tal van diersoorten hard achteruit.

Een prachtig voorbeeld van wat met bebossing te bereiken valt op het gebied van verrijking van de flora en fauna, vormt het Amsterdamse Bos, aangelegd op poldergrond, enige meters beneden N.A.P., thans een dorado zowel voor vogels als voor vogelliefhebbers.

3) De grote watervlakten langs de Maas,

die door de ontgrindingen zijn ontstaan, oefenen een grote aantrekkingskracht uit op tal van watervogels, vooral in de winter. Men ziet er dan geregeld soorten, die vroeger slechts zelden op de Maas zelf voorkwamen. Deze verrijking is natuurlijk geheel van het jaargetijde afhankelijk, daar het om trekvogels gaat, die in het hoge noorden van Europa of in Siberië broeden.

4) Door verzakking van gronden ten gevolge van de mijnbouw ontstaan in Zuid-Limburg nog al eens drassige gebiedjes, waarin zich plassen vormen, en waarop zich tal van interessante waterplanten en -dieren vestigen. Dergelijke plassen kunnen ook toevallig ontstaan bij graafwerkzaamheden, b.v. voor wegeaanleg, het graven van klei, tankgrachten; zij worden zelfs wel moedwillig aangelegd door bemiddeling van het Staatsbosbeheer, speciaal ter wille van waterbewoners, vooral salamanders en padden, die in hun voortbestaan bedreigd worden door het in onbruik raken van drinkpoeltjes voor vee. Zelfs in gebieden, waarin men voorheen praktisch geen amfibieën had aangetroffen, blijken dergelijke plassen in het voorjaar een groot aantal van deze tijdelijke waterbewoners te kunnen herbergen, waaronder zeldzame of niet verwachte soorten.

Bijzonder spectaculair is de verrijking van het duingebied in Noord- en Zuid-Holland, op die plaatsen, waar het ten behoeve van de drinkwatervoorziening met water uit de Lek wordt geïnundeerd. Hoe groot hier de winst uiteindelijk zal zijn, is momenteel nog niet te overzien.

Bijna ieder mens is in staat in eigen omgeving de vestigingsmogelijkheden van bepaalde planten- en diersoorten te verruimen. Al heel lang worden in bossen, tuinen en parken vogelnestkastjes geplaatst, en daarbij zijn in de laatste jaren vleermuizenslaapkasten gekomen. Zonder deze kunstmatige hollen zouden onze bossen en parken voor deze in holtten levende dieren onbewoonbaar zijn, omdat terwille van de gezondheid van het hout of van de veiligheid van het verkeer oude holle bomen worden weggekappt. Ook de aanleg van bosjes met stekelige dichte struiken, die in het najaar bessen dragen, verlokt tal van vogels tot een blijvende vestiging. Zelfs het niet opruimen van onkruid kan tot eenzelfde resultaat leiden. Het behoud van vogels en van vleermuizen in onze bossen komt uiteindelijk ten goede aan de houtproductie, omdat het juist deze dieren zijn, die de voor het bos schadelijke insecten opruimen.

Ook het in de winter verstrekken van voer

Nest van de Kleine plevier, een waadvogel van onbegroeide terreinen.

Foto M. Mommers.

stelt menig individu in staat, dit ongunstige jaargetijde door te komen, zodat in het volgende jaar op een rijkere stand kan worden gerekend. Na sneeuwval is een opvallende trek van vogels naar menselijke nederzettingen waar te nemen. Instinctmatig zoeken de dieren daar de sneeuwvrije plaatsen op om er voedsel te vinden. Van deze neiging kan men bij de wintervoeding slim gebruik maken.

Tenslotte is het verschaffen van rust een belangrijke faktor bij de natuurbescherming. Niet voor niets houdt menig jachtliefhebber het bos, dat zijn eigendom is, bij voorkeur helemaal voor toeristen gesloten. Wat rust en afsluiting vermogen te doen, blijkt uit de resultaten, die bereikt zijn bij de bescherming van vleermuizen, waarvoor enkele grotten in Zuid-Limburg aangekocht of gepacht zijn, en waarin niemand zonder reden wordt toegelaten. Terwijl overal elders een sterke teruggang van het aantal overwinterende dieren wordt geconstateerd, neemt het aantal vleermuizen in de rustig gehouden grotten eerder toe dan af.

Interessant is de vraag, waar al die planten en dieren vandaan komen, die zich in de nieuwe door de mens geschapen woongebieden vestigen. Men is geneigd te menen, dat zij van terreinen uit de buurt afkomstig zijn, waarin dan een achteruitgang van de bevolking moet worden waargenomen. Dit is geenszins het geval!

De immigratie van soorten in een kunstmatig

geschikt gemaakt gebied is een fraaie bevestiging van de Wet van Beyerinck: Alles Is Overal! En daar voegt men gewoonlijk aan toe: Het Milieu Selecteert.

Wanneer zich ergens omstandigheden voordoen, die gunstig zijn voor een bepaalde soort, dan komt die soort er ook, tenminste a's het gebied bereikbaar is. En als logisch uitvloeisel van deze zelfde wet, verdwijnen soorten, zo gauw het gebied, waarin zij wonen, door menselijke bemoeiingen geen bestaansmogelijkheden meer biedt. Hieruit volgt ook, hoe kwetsbaar de natuur, waarin wij wonen, eigenlijk is. Men moet wel met grote bedachtzaamheid plannen uitvoeren, die ingrijpende wijzigingen in een bepaald landschap beogen, wil men de bestaande planten- en dierenwereld zoveel mogelijk sparen. Hier komen problemen aan de orde, die op internationaal niveau liggen. Om met een laatste voorbeeld te eindigen, wil ik wijzen op de gevaren, die de kraanvogels bedreigen, wanneer men voortgaat met het droogmaken van heideplassen en moerassen, die van oudsher pleisterplaatsen zijn geweest voor deze trekvogels. Wanneer de dieren door onze ontginningen gedwongen worden, te lange trajecten te vliegen, zou dit tot gevolg kunnen hebben, dat zij helemaal van de route over ons land verdwijnen. En daarmee zou een steeds weerkerend evenement in de cyclus van jaargetijden verloren gaan.

